

ÇAĞDAŞ TÜRK ŞİİRİNDE LALE İMGESİ

“Annemin mor lalelerine özlemle...”

G. Gonca GÖKALP-ALPASLAN*

Özet: *Lale, bir devre ad vermiş ve Klasik Türk şiirinde çok işlenmiş bir imgedir. Cumhuriyet dönemi Türk şiirine bakıldığında ise lalenin aynı yoğunlukta ve sıklıkla şiirimizde yer aldığını söyleyemeyiz. Bununla birlikte çağdaş Türk şairleri Lale Devri'ne ve laleye yeni ve farklı bir açıdan bakarlar.*

Anahtar sözcükler: *Lale, Lale Devri, Klasik Türk şiiri(Divan şiiri), çağdaş Türk şiiri, imge.*

THE IMAGE OF TULIP IN MODERN TURKISH POETRY

Abstract: *The flower 'lale' (tulip) is not only a symbol that has given its name to a period in the history of Ottoman Empire, but also an image that is used very frequently in the Classical Turkish Poetry Period. When we have a look at the Turkish poetry in the republican period of Turkey, we see that 'Lale' (tulip) has not used been used as frequent as the one in the Classical Turkish Poetry Period. Nevertheless, the flower 'lale'(tulip) and 'lale Devri'(The Period of Lale (Tulip)) have always been a source of inspiration for modern Turkish poets.*

Key words: *'Lale', tulip, The Period of 'Lale'(Tulip), Classical Turkish Poetry (Divan Poetry), Modern Turkish Poetry, image.*

Lale¹... Kafkaslardan doğup Anadolu'ya oradan Avrupa'ya taşınan, Osmanlı'da bir devre adını veren, Avrupa'da bir çığlına dönüşen, hızla yükseldiği gibi hızla

* Dr., Hacettepe Üniversitesi.

Bu yazının son halini almasına katkıda bulunan dostlarım Yard.Doç. Dr. Fatma S. Kutlar'a ve Dr. Özge Öztekin'e teşekkür ederim.

¹ Makale boyunca "lale" sözcüğünün kimi zaman "lâle" olarak yazıldığı görülecektir. Bu ikilik, alıntı yapılan kaynaklardaki yazıma sadık kalma endişesinden kaynaklanmaktadır.

kayboluveren lale... Kimsede bulunmayan bir soğanına sahip olmak için uğruna servet ödenen, gülün hem bahçelerdeki hem sanat ve edebiyattaki varlığına ciddi bir rakip olan, Anadolu süsleme sanatında çok önemli bir motife dönüşen lale... XV. yüzyılda Necâfî'nin,

Lâle hadler yine gülşende neler itmediler
Servi yürütmediler, gonceyi söyletmediler
Taşradan geldi çemen sahnına bîçâre durur
Devr-i gül sohbetine lâleyi iletmediler (Tarlan 1992: 240)

dizelerinde taşralılığı, çaresizliği vurgulanan lale, birkaç yüzyıl sonra Nedim'in,

Yine bezm-i çemene lâle fûrûzân geldi
Müjdeler gülşene kim vakt-i çerâğân geldi (Gölpınarlı 1972: 360)

dizelerinde, bahçeye gelişi sevinçle karşılanan bir çiçeğe dönüşür. Çünkü aradan geçen yüzyıllarda lale, bahçelerin yanısıra kumaşlarda, halılarda, çinilerde ve diğer süsleme sanatlarında kendini gösteren bir çiçek olmuş; Avrupa'dan getirilen "kaba lale" çeşitlerinden ayrılan ince, uzun, zarif hali "lale-i Rûmî"(Osmanlı lalesi, İstanbul lalesi)nin özel ve şairane adlarla anılmasını sağlamıştır². Lale Devri'nin görkemli yaşantısının doğal bir sonucu olarak şiirlerde de başköşeye kurulan lale, o devrin sona ermesiyle birden unutulur; nitekim şiirlerde de lalenin adını ananlar giderek azalır. Bununla birlikte Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde Lale Devri'ni anan, lale imgesine yer veren bazı şiirlerle karşılaşılır.

1. Lale Devri'ni Anış

II. Ahmed'in saltanatının son on iki yılında, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın sadrazamlığında geçen ve 1718-1730 yıllarını kapsayan bu dönem hakkındaki genel kanıyı Mustafa Armağan kısaca özetler:

(...) Lale Devri hakkında anlatılanlar, son derece garip çelişkilere de yol açmaktadır.

Söz konusu yorumların hemen hepsinin ortak olarak paylaştıkları nokta, bu devrin bir lüks ve sefahat dönemi olduğu, helva sohbetleri ve kaplumbağaların kabukları üzerine mum dikerek geceleri eğlenmek, Sa'dâbâd

² Ayrıntılı bilgi için bakınız: Ayvazoğlu 1996: 107-139, Baytop 1992, Dash 2000, Gökyay 1990a-b-c, Kartal 1998, Kutlar 1998, Mackay 1989 ve Sakaoğlu 1994a.

köşkleri, tercüme faaliyetlerinin başlaması ve matbaanın Türkiye'ye gelişi, bazı yangınları söndürmeyi amaçlayan tulumbacıların yeniçeri ocağına dahil edilmesi gibi yeniliklerin başlaması ve buna "gericiler" in (laik-sol cephenin argümanıdır bu) veya "dini yanlış yorumlayanlar" in (sağ-muhafazakâr cephenin de argümanı budur) karşı koymaları sonunda da Patrona Halil adlı bir hamam tellağının peştemalını bir sırığın ucuna geçirip Topkapı Sarayı'na doğru yürüyüşe geçmesi üzerine isyanın patlak verdiği ve İstanbul'da baldırıçıplakların, kılıç artıklarının, serseri güruhunun, "haşarat"ın bir süre egemen oldukları, türlü şenaatler işledikten sonra cezalının buldukları ve devletin büyük bir gaileden daha kurtulduğu...şeklinde özetlenebilecek klasikleşmiş söylemdir.

Bu söylemin değişmesi yönünde bazı çabalar olmuşsa da bunlar tarih kitaplarındaki ana akımı fazla etkileyememiş ve anlatılanlar, bugüne kadar eski minval üzere devam edip gelmiştir(Armağan 2000: 27)

Yazısının devamında, devrin farklı yüzlerini ve değişim dinamiklerinin farklı yönlerini kavrama yolunda artık önemli adımlar atıldığını belirten Armağan, böylece devir hakkındaki klasikleşmiş kanının bugün parça parça değişmekte olduğuna değinir. Bu tarihsel döneme "Lale Devri" adını veren Yahya Kemal³ de "Sönmüş Meş'ale" başlıklı yazısında bu devri sadece eğlenceden ibaret görenleri hedef alarak şunları yazar⁴:

Son devrede Lâle Devri gözlerimizi kamaştırıyor. Nice Türkler'e son on senede peydâ olan bu Lâle Devri unvanı, kırmızı bir çiçek gibi güzel göründü; bütün bir devri bu Lâle Devri kitâbesinin arkasından seyrediyorlar ve sanıyorlar ki ondan evvel ve ondan sonraki devirlerimiz onun yanında sönüktürler.

Bir devri gözlerimize böyle gösteren yalnız bir şâirin şiiiridir. Bilirim ki bu iddiayı kabul etmekte birçok zevk sâhipleri tereddüd ederler. (...) Başlıca meziyeti on iki senelik hâricî bir sulh olan bu devrede İstanbul eğlenir. Lâkin ondan evvel de, ondan sonra da, yine tıpkı öyle, Çırağan'la, helva sohbetiyle, yine aynı mesîrelerde, Kâğıthâne'de, Göksu'da, Bebek'te, Çubuklu'da eğlenirdi. Eğlenceler başka türlü değildiler. Hakîkatte Türk medeniyeti inkırızdaydı.(...) Bu devre hulyâlî gözlerle bakmayanlar, için için inkırâzı görürler. Bütün o şevk ve o neş'e İstanbul'da, İstanbul'un birkaç sarayında, birkaç köşkünde, birkaç vâdisindeydi(Yahya Kemal 1971: 187).

³ Kaynaklarda Lale Devri adını ilk kez Yahya Kemal'in kullandığı ve Ahmet Refik Altınay'ın o devri anlatan yapıtına aynı adı vermesiyle yaygınlaştığı belirtilir. Bkz. Sakaoğlu 1994b: 182, Armağan 2000: 26, Ana Britannica XX, 1994: 193, Tanpınar 1992: 171. Musahipzade Celal de 1914 yılında *Lale Devri* adlı bir oyun yazar. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yalçın-Çelik 2004, Şener 1963.

⁴ Alıntıda, kaynaktaki yazım özelliklerine sadık kalınmıştır.

Divan şiirine ve Osmanlı'nın parlak günlerine gönülden bağlı olan Yahya Kemal, **Eski Şiirin Rüzgârıyla** kitabında yer alan iki gazelinde Lale Devri'ni anar:

BİR SAKİ

O muğbeçeyle tanıştımdı Lâle Devri'nde
Fütadegânına son bir piyale devrinde

On altı yaşına dahil o şuh-ı Sa'dâbâd
Cihanı verdi idi ihtilâle devrinde

Lisanı şive-i Şiraz'dan numune idi
Acem-peresti-i Rûm'un imale devrinde

Teferrüd etmedi derler naziri bir saki
Cem'in serfirine câlis sülale devrinde

Kemal Kasr-ı Cinan içre ser-be-ser bir şeb
O muğbeçeyle tanıştımdı Lâle Devri'nde. (Yahya Kemal 1974: 31-32)

MÜKERRER GAZEL

Gönül o âfete meftundu Lâle Devri'nde
Ki verdi şan ü şeref yâl ü bâle devrinde

Mücevherata ziya saldı hüsn ü ânından
Şükûh-bahş idi semmûr ü şâle devrinde

Nigârhone-i İran'e zeyn olan hûban
Ne yâda geldi ne akl ü hayale devrinde

Nizam-ı âlem'i bir fitne-i nigâhıyla
Verir gibiydi o şuh ihtilâle devrinde

Kadehde lâ'lini gâhi görür deriz ki Kemal
Gönül o âfete meftundu Lâle Devri'nde. (Yahya Kemal 1974: 33-34)

Bu şiirlerin Lale Devri ifadesinin kullanıldığı ilk şiirler olduğuna Tanpınar, 1943'te kaleme aldığı "Nedim'e Dair Bazı Düşünceler" başlıklı yazıda "Yahya

ÇAĞDAŞ TÜRK ŞİİRİNDE LALE İMGESİ

Kemal'den beri biz buna Lale Devri diyoruz, çünkü onun gazeli Ahmet Refik'in kitabından evveldir" (1992: 172) diyerek değinir. Birbirini tamamlayan bu iki şiirde Yahya Kemal, Lale Devri'nin ve Divan edebiyatının estetik anlayışını şiire yansıtarak hayranlık ve aşkla bağlanan bir güzeli tasvir eder. "Muğbeçe, saki, şuh, âfet" olarak anılan bu sevgili, on altı yaşının şuh güzelliğiyle ve bir bakışıyla ihtilal çıkardığı için Lale Devri'nin sona ermesinin sebebidir. Şair, "Sadabad, Kasr-ı Cinan" gibi mekân adlarıyla, Nizam-ı Cedid ordusunu hatırlatan "nizam-ı âlem" tamlamasıyla, "mücevherat, semmur ü şal" gibi zenginlik çağrıştıran sözcüklerle de dolaylı olarak Lale Devri'ni betimler. Yahya Kemal'in dizelerinde Lale Devri, hülyalı bir masal ülkesi gibidir. Şair o günlerin dünyasında yaşar âdeta; şiirin biçim ve söyleyiş özellikleri, sevgiliyi betimleyiş ve aşkı ifade ediş biçimi o devre duyulan gizli bir özlemle birleşir. Bu, Lale Devri'nin bir müdafaası gibi de düşünülebilir.

Faruk Nafiz Çamlıbel'in "Lale Devri" şiirinde ise bir yandan o dönem hatırlatılırken bir yandan da lalenin doğduğu mevsim, bahar betimlenir:

LÂLE DEVRİ

Uğraştı gam gününde güneş, bahçıvan gibi,
Son hamlesiyle döndü gülistana her mezar;
Sahrâyı tuttu kahkaha şeklinde lâlezâr,
Vâdîyi sardı meş'aleler erguvan gibi.

Bir hüsn-ü ân müsabakasından gelir bahar.
Mevsimlerin başında, bir iklimi şan gibi;
Göğsünde lâleler tutuşurken nişan gibi,
Her kuşta, her çiçekte bir alkış, bir iftihar...

Hayretteyim, seninle geçen hoş zaman gibi;
Vurdukça lâleler, derelerden şarâb akar;
Hâlinde gizli bir azamet, haklı bir vekaar:
Târîhe vermiş ismini bir kahraman gibi. (Çamlıbel 1983: 50)

Şiirde kışın ardından baharın gelişi ve lalelerin açılmasıyla dünyanın şenlenmesi anlatılırken hem şiirin adıyla hem de şiirde geçen "gülistan, lalezar, meşale, hüsn ü ân müsabakası" gibi ifadelerle ve özellikle son dizeyle Lale Devri anılır. İlk kıtadan itibaren şiirin giderek yükselen ve ihtişam kazanan bir edası vardır ve bu ihtişamın odak noktası laledir. Lale bahçelerinin bir kahkahayı andırması, baharın göğsünde

lalelerin tutuşması, laleler vurdukça derelerden şarap akması gibi imgeler, Divan şiirinde sıklıkla karşılaşılan ve Lale Devri'ni betimleyen imgelerdir. Ancak bu şiirde Lale Devri'ne özlem ya da övgü değil, odak noktaya konulan laleyi yüceltme söz konusudur. Şair, şiirin adı sayesinde küçük bir şaka yapar gibidir; çünkü şiir tarihsel döneme değil lalelerin açtığı bahara işaret etmektedir.

Cahit Sıtkı Tarancı'nın şiirinde de mevsim lale zamanıdır ama şair daha çok dün ile bugün karşılaştırmasıyla bakar Lale Devri'ne:

NEDİM'E DAİR

Mevsim tam lâle zamanı,
Geçtim bir akşam Sadabat'tan
Koltuğumda Nedim divanı.

Sorma ne kalmış o hayattan?
Ne def-i gam eyleyen şarap
Ne mest-i naz... Sadabat harap.

Sadabat değil, Kâğıthane;
Çingenenin fal baktığı yer;
Lâle Devri ancak efsane.

Koca Nedim, n'oldu o günler?
Dilde lezzet bunca mısraın
Söylemiyor nerde mezarın. (Tarancı 1987: 171)

Tarancı'nın şiirinde "lale zamanı" bugüne işaret ederken, "Sadabat, Kâğıthane, şarap, mest-i naz, koca Nedim" sözleriyle Lale Devri'nin ihtişamı verilir. Şair, geçmişin görkemli günleriyle bugün arasındaki büyük uçuruma okurunu aşama aşama hazırlar. Sadabat'ın harap hali, oraların şimdilerde çingenelerin mekânı oluşu ve o devrin en önemli şairinin mezarının bile yokluğu⁵, şiirin tonunu serzenişten hüzne çevirir. Cahit Sıtkı'nın dizelerinde Lale Devri'ne özlem ya da övgü olmadığı gibi, yergi de yoktur aslında. İlk kıtadan itibaren iki şair arasında bir dertleşme gibidir, bu şiir. Çünkü Cahit Sıtkı'yı asıl ilgilendiren, Lale Devri'nin güzelleri, bahçeleri, şarabı değil, o devri anlatan şairin dramıdır. Koltuğunda Nedim

⁵ Nedim'in mezarının yeri hakkında bkz. Pala 2000.

ÇAĞDAŞ TÜRK ŞİİRİNDE LALE İMGESİ

divanıyla Sadabat'tan geçerken o günlerden bugüne hiçbir iz kalmadığını gören şair, bu efsaneyi yaratan büyük şairin mezarsızlığının hüznünü derinden duyar ve duyurur.

Arif Nihat Asya da geçmişle bugünü hüznü bir bakışla karşılaştırır; o da Cahit Sıtkı gibi eski ihtişamını kaybetmiş ve unutulmuş devirlere bakar. Süleymaniye Camisi ve Mimar Sinan aracılığıyla Osmanlı'nın parlak günlerini hatırlatan şair, "yer cenneti Sadabad" ve "ünü bir yurdu tutan laleler" ifadeleriyle Lale Devri'ne atıfta bulunur. Şair ilk dizelerde -aslında zaten kokusuz olan- lalenin unutulmuşluğunu vurgularken, Lale Devri'nin bitişine işaret eder. Diğer şairlerden farklı olarak Arif Nihat Asya, laleyi Mimar Sinan'la ve vatan kavramıyla birleştirir. Süleymaniye'de Mimar Sinan'ın ölümsüz eserindeki çinilerde yaşayan ve ihtişamını koruyan laleler, şiirde vatan kavramının en güçlü ögesine dönüşür.

LÂLELER

Kokunuz nerde ve siz neredesiniz
Ey hakikatlı vatan lâleleri?

Hani yer cenneti Sâdâbâd'ın
Ünü bir yurdu tutan lâleleri

Ben ararken sizi gurbet gurbet
Açtı mermerde Sinan lâleleri

Şakı ey kuş, vatanındır dallar...
Andırır dalda yuvan, lâleleri...
Ki uyandırdı sesin, yıllardır
Uyuyan lâleleri

Açtı billûrda Bakî ve Nedîm,
Açtı mermerde Sinan lâleleri!

Ebedi kubbede aylar günler
Seyrederler oradan lâleleri...

Siz de ey dal dal esen meltemler
Geçmeyin okşamadan lâleleri:

Uğrayın bir de Süleymaniye'ye
Ki açar orda Sinan lâleleri. (Asya 1967: 42)

Arif Nihat Asya'nın şiirinde geçmişin ihtişamı lirik bir duyuşla anılırken lalenin sadece bir devirle birleştirilmesine ve şimdi unutulmuş olmasına hüznü bir karşı çıkış da söz konusudur. Şair, lalenin muhteşem örneklerinin Osmanlı sanatının en güçlü örneklerinde yaşamasından övünç duyar ve gurbetten vatana döner. Ümit Yaşar Oğuzcan'ın şiirinde ise Lale Devri, bir yaşam biçiminin adı gibidir:

LÂLE DEVRİ

Ne olur İstanbul'u böyle ağlatmayın
Biraz sevindirir şu sokakları ya da
Gelin benimle bir akşam Kumkapı'ya
Balıkçı meyhanelerinde sabahlayın.

Her sabah güneşi doğarken seyredelim
Gelin yaşayalım uykular şöyle dursun
Yeter ki cânım efendim gönlünüz olsun
Bugün Bebek yarın Göksu'ya gidelim

Kaptırıp kendinizi bir çılgınlıklara
Elbet böylesini yaşamak daha iyi
Bu gün ölüp yem olmaktansa balıklara.

Bilene aslında her devir Lâle Devri
Aklınız varsa Nedim gibi yaşayın
Orhan Veli misali dinleyin bu şehri. (Oğuzcan 2003: 530)

Ümit Yaşar'ın dizelerinde gamsız kedersiz, eğlenceli, vurdumduymaz bir yaşam tarzı övülürken Lale Devri'ndeki ihtişamdaki çok, sosyal ve siyasal gerçeklere kulak tıkayıp kendi keyfini süren anlayış hatırlatılarak, alaycı bir edayla o dönem eleştirilir. İlk üç kıtada eğlenceli bir hayat önerisinde bulunan şairin üstü kapalı eleştirisinin en belirgin olduğu bölüm, son kıtanın ilk dizesidir. Son derece doğal bir konuşma havasıyla yazılan şiirde "Bugün Bebek yarın Göksu'ya gidelim" dizesiyle Nedim'in ünlü "Gidelim serv-i revanım yürü Sadabad'e" dizesine göndermede bulunulurken, gün doğana dek süren eğlenceler, o devrin eğlence mekânları olan

Bebek ve Göksu'da gezintilerle de Lale Devri'ne işaret edilir. Şiirin bütününe bakıldığında Lale Devri bir tarihsel bir dönemin değil, yokluğun içinde görkemli ve umursamaz bir yaşam biçiminin adıdır. Nazım Hikmet de rubailerinden birinde bu yaşam biçimine açık eleştiride bulunur:

Ölümü, ömrün kısalığını tatlı bir kederle düşünerek
Şarap içmek lâle bahçesinde, ayın altında...
Bu tatlı keder doğduk doğalı nasibolmadı bize;
Bir kenar mahallede, simsiyah bir evde, zemin katında... (Nazım Hikmet
1978: 15)

Dizelerde açıkça Lale Devri adı geçmediği halde, lale bahçelerindeki eğlenceleri betimleyen sözler aracılığıyla o döneme işaret edilir; ayrıca rubai nazım biçimiyle de Divan şiirine biçimsel bir göndermede bulunulur. Şairin devre bakışı, yumuşak ve sakin bir eleştiriden sert ve gerçeği yüze çarpan, acıtıcı bir eleştiriye doğrudur; Nazım Hikmet şarap ve ayışığının rehaveti içindeki okurunu kenar mahallede, zemin kattaki simsiyah evle sarsar. Böylece o devirle bugün, zenginlikle yoksulluk arasındaki derin karşıtlıktan yararlanarak amacına ulaşır.

Ercümen Behzad Lav ise uzun bir şiir olan "Patrona"da son derece sert bir söyleyişle Lale Devri'ni işler. Üç bölümden oluşan şiirin ilk dizeleri İstanbul'a bir sesleniştir:

Hey cellâtlar kementler lâleler şehri
Dâr-ül saltana
Yedi iklim dört bucağın kanlı göz bebeği (Lav 1996: 421)

Bu dizelerde âdeta lanetlenen İstanbul'un laleleriyle cellatların bir arada anılışı, Osmanlı'nın kanlı dönemlerine işaret eder. Şair burada lale sözcüğünü hem çiçek anlamında hem de esirlerin boynuna vurulan zincir anlamında kullanmaktadır. Şiirin ikinci bölümünde Lale Devri'nin ihtişamını betimleyen şair, büyülü bir atmosfer yaratarak o devri yeniden canlandırır:

Lâle bahçelerinde şehriyân
Kuzehî kandillerden
Tosbağalar salınır
Mehtapta mumlarla
Şebçerağlar söner şafakta
Visâle yaklaşır dem
Bıkr-i nâ-şügüftelerle âyîn-i cem

Zer-i mahbuplar saçılır gül yaşmaklara
“Harem âbâd’a karîb olduğu için”
Cisr-i süruh veya çeşme-i nur
Ne çıplaklar düzünür ne de açlar doyunur
Satılır bin altına lâle-i duherî’nin soğanı
Sürhü nahîd’e gönüller vurulur (Lav 1996: 422)

Bu dizelerde geçen çoğu ifade Lale Devri’ne özgü, o döneme göndermede bulunan adlardır. Lale Devri eğlencelerinin merkezi olan Sadabad, “Kâğıthane deresinin Haliç’e kavuştuğu alanda kurulan saray, kasır, havuz, köprü, çağlayan gibi mimarî unsurlardan oluşun kompleks yapı”nın adıdır ve şiirde geçen “Cisr-i Sürûr, Çeşme-i Nûr, Hurrem-âbâd, Kasr-ı Cinân”, Sadabad’ın içindeki yapılarıdır (Öztekin 2004: 1079, 1085). “Zer-i mahbub” ise XVIII.yüzyılın başında III.Ahmed altında yeniden ayarlama yaptıktan sonra kesilen ilk paralardandır (bkz.Öztekin 2004: 741, 762-763). “Mahbup, şeb-çerağ, sürh-i nahid, lâle-i duherî”, o devirde yetiştirilen lalelere verilen özel adlardan bazılarıdır⁶. Öte yandanERCÜMEND BEHZAD LAV “Harem-âbâd’a karîb olduğu için” dizesiyle Nedim’in,

Hurrem-âbâd’a karîb olduđuçün Cisr-i sürûr
Etmede hurrem ü mesrûr dil ü nâlânı (Gölpınarlı 1972: 76)

dizesine göndermede bulunmaktadır. Şiirin bu bölümünün başlarında Lale Devri’nin masalsı bir havayla anılışı hakimken son dizelerde saraydaki yaşama halkın yaşamı arasındaki derin uçurumun acı ve etkili bir eleştirisiyle karşılaşılır. Bu dizeler, şiirin üçüncü bölümüne bir hazırlık niteliği de taşır. Son bölümdeki,

Didesi olmadı rûşen
Lâlezârın Çerağan vakti geldiğinde
Çıkınca Patrona
Nevâsâz olamadı âşüfte hûbanlar

Cuma namâzına deydü izn alınmak kaldı mâderden
Sürü cübbeni damdan dama işkilli Nedîm (Lav 1996: 423)

⁶ Bkz. Aktepe 1952-1953-1954, Kutlar 1998, Mütercim Asım Efendi 2000: 481, Öztekin 2004: 420-528.

ÇAĞDAŞ TÜRK ŞİİRİNDE LALE İMGESİ

dizelerinde Patrona isyanıyla Lale Devri'nin kanlı bitişini işleyen Ercümen Behzad, Nedim'in Lale Devri'ni işlediği şiirlere, özellikle,

Açıldı dilberin ruhsını gibi lâleler güller
Yakıştı zülf-i hüban-veş zemîne saçlı sümbüller
Nevâ-sâz olmada bin şevk ile âşüfte bülbüller
Çeragan vakti geldi lâle-zârın dîdesi rûşen (Gölpınarlı 1972: 353)

İzn alıp cum'a namâzına deyü mâderden
Bir gün uğrıyalım çerh-i sitem-perverden
Dolaşıp iskeleye doğru nihan yollardan
Gidelim serv-i revânım yürü Sa'd-âbâd'a (Gölpınarlı 1972: 357)

dizelerini içeren şarkılarına acı bir alayla atıfta bulunur. Son dizede Lav, Lale Devri'nin baş kişilerinden biri olan ve isyancıardan kaçarken damdan aşağı yuvarlanarak öldüğü söylenegelen Nedim'den âdeta intikam alır⁷. Şimdiye dek yer verdiğimiz şiirler içinde Lale Devri'ni en acıttıcı dizelerle işleyen şair, Ercümen Behzad Lav'dır ve sanki onun bu sert söylemiyle çağdaş şiirimizde de Lale Devri sona ermiş, hesaplaşma bitmiş gibidir. Ama bu, Lale Devri'nin bitişine benzer şekilde, kanlı bir hesaplaşmadır.

Metin Altıok'un "Tarih Üzre" şiirinde geçen dizelerde ise sadece unutulmuşluk hakimdir:

Lâle Devri'nin yürüyen şamdanları,
Tersine yanıyor geçmişte şimdi;
Bugüne uzayan imgesel mumlarını (Altıok 1998: 237)

Metin Altıok, "yürüyen şamdanlar"la bahçe eğlencelerinde sırtlarındaki mumlarla dolaşan kaplumbağalar aracılığıyla Lale Devri'nin yaşam tarzının en uç noktasına göndermede bulunur. Mumların şimdilerde tersine yanıyor olması ise, ölümün, bitişin işareti gibidir; çünkü ters dönen kaplumbağalar ölürlür. Şaire göre o dönem sona ermiştir ama "imgesel mumlar"ı bugüne uzamaktadır. Bu düşüncede ne

⁷ Nedim'in ölümüyle ilgili yaygın kanının pek doğru olmadığına değinen Ali Canip Yöntem, tarih kaynaklarına dayanarak şöyle yazar: "Ramiz Efendi'nin deyişine göre, 'Sadrazam İbrahim Paşa ve Mehmet Kethüda'nın dairelerine kuvvetle bağlı olan yüksek değerde kişiler alıştıkları anılan kişinin tasa ve ıstıraplarını (yani şair Nedim'in) işittikte yayılan korkuyla karıştığı kuruntu hastalığından canını kurtaramayıp söz konusu yıl cemaziyülahiresinde' ölmüştür" (bkz. Yöntem 2000: 338).

o devre özlem ne serzeniş ne de üzüntü vardır; sadece tarihin devamlılığını düşündüren bir etkiden söz edilebilir.

Yukarıdaki şiirlere bütün halinde bakıldığında, Cumhuriyet dönemi Türk şairlerinin Lale Devri'yle ilgili düşüncelerinin çok da olumlu olduğu söylenemez; şiirlerde Lale Devri, tarihsel bir dönem olarak değil, -pek de onaylanmayan- bir yaşam tarzı olarak yansıtılmaktadır. Belki de bunun bir sonucu olarak lale, Osmanlı'nın, Türklüğün ve İstanbul'un bir simgesi olduğu halde, modern şiirimizde ne yazık ki pek işlenen bir imge olmamıştır.

2. Lale imgesi

Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde bazı dizelerde rastlanan lale imgesi genellikle Lale Devri'nden bağımsızsa da belki de o dönemin yarattığı olumsuz etkinin bir sonucu olarak çok güçlü değildir. Bununla birlikte şiirlerin çoğunda lalenin Divan şiirindeki imgelerle birlikte anıldığı görülür. Lalenin klasik şiirimizde kullanılmasını Kutlar kısaca şu şekilde açıklar:

“Lale, İran mitolojisine göre yaprağın üzerindeki çiğ tanesine yıldırım düşmesi ve alev alan yaprağın o haliyle donup kalması sonucu meydana gelmiştir. Çiçeğin göbeğindeki siyahlık ise yıldırımdan kalan yanık izidir. Aslı kırmızı olduğu için, Farsçada kırmızı anlamına gelen lale kelimesiyle isimlendirildiği belirtilen lale çiçeğinin, klasik şiirimizde önemli bir yeri vardır. Doğu şiirinin en eski imajlarından biri olan lalenin Anadolu'ya gelişi XIII. yüzyılda Mevlana'nın şiiriyledir. Klasik şiirimizde XIV. yüzyıldan itibaren görülen lale, XV. yüzyıldan itibaren şiirimize iyice yerleşir. Divan şairleri laleyi, kırmızı rengiyle sevgilinin yanağı, âşığın gözyaşları, kadehteki şarap; şekliyle kadeh ve içindeki siyah kısımla da bağı yanık âşık için benzetmelik olarak kullanmışlardır. Bu çiçeğin yabani türleri ise taşradan gelmiş, utangaç bir kimse olarak Divan şiirinde yer almıştır. Arap alfabesindeki yazılışıyla Tanrı ismine işaret ettiği ve tek sap üzerinde tek bir çiçek açması nedeniyle vahdeti simgelediği düşünülen laleler, Tanrı yaratıcılığını en güzel yansıtan varlık olarak da şiirlerde yer alır” (Kutlar 1998: 252).

Yahya Kemal'in “Bahçelerden Uzak” şiirinde lale, gülün aşkından yanan ve uslanan şairin aklını çelmeye çalışan çiçeklerden biridir:

ÇAĞDAŞ TÜRK ŞİİRİNDE LALE İMGESİ

BAHÇELERDEN UZAK

İstemem artık ışık, râyiha, renk âlemini
Koklamam yosma karanfille güzel yâsemini.

Beni bir lâhza müsait bulamaz idlâle
Ne beyaz bâkire zambak ne ateşten lâle.

Beklemem fecrini leylâklar açan nîsânın,
Özlemem vaktini dağ dağ kızaran erguvanın.

Her sabah başka bahâr olsa da ben uslandım,

Uğramam bahçelerin semtine gülden yandım. (Beyatlı 1992: 131) Bu dizelerde lale, tıpkı Divan şiirinde olduğu gibi bahçenin sultanı olan gülün rakiplerinden biridir. Lalenin “ateşten” olması, onun hem rengine hem de oluşum hikâyesine işaret eder. Ahmet Haşim’in **Piyale** kitabının “Mukaddime”sinde de lale, -kırmızı şarabı düşündüren- ateşle ilişkilidir ve kadeh şeklinde olması nedeniyle anılır; üstelik yine adı gülle birlikte geçer:

Zannetme ki güldür ne de lâle
Âteş doludur tutma yanarsın
Karşında şu gül-gûn piyale (Ahmet Haşim 1983: 216)

Yahya Kemal’in ve Ahmet Haşim’in dizelerinde Divan şiirindekine benzer bir duyuş ve benzetişle geçen lale, Dıranas’ın “Maşar Dağı” şiirinde iki dağın arasından kızılılıkla doğan güneşin karşılığı olarak yer alır:

Göz alan bir güneş doğardı
Gökçeğelin gibi Ağrı’dan.
Ve iki yüce dağın ardı
Kızıl bir lâleydi Tanrı’dan (Dıranas 1988: 149)

Yukarıdaki örneklerden Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde de lalenin çoğunlukla kırmızılıkla eşleştiği ve şairlerin çoğu kez lalenin klasik betimlemelerinden uzaklaşmadıkları sezilir. Bu, “lale” sözcüğünün Farsça’da hem kırmızı rengi hem de çiçeği karşılması (Bkz. Öztekin 2004: 420), klasik şiirimizde de daha çok kırmızı lalenin işlenmesiyle ilgili olabilir. Oysa farklı örneklerle de karşılaşılır. Örneğin Arif Nihat Asya’nın “Geceler” şiirinde geçen,

Bu ne şahane şeb... ki bir billür
Lâle açmaktadır hilâlden! (Asya 1967: 41)

dizelerinde lale, renkle değil ışıkla birleşir ve gecenin içinde hilal biçimindeki ayın parlayışı lalenin açmasına benzetilir. Bu noktada eski harfli Türkçede “lale” sözcüğünün yazımında geçen lam-elif-lam-güzel he harfleri sondan başa okunduğunda “hilal” sözcüğünün çıktığı düşünülebilir. Asya’nın lale ile hilal arasında kurduğu ilişki, belki Osmanlıca bilenlerin çözebileceği küçük bir bilmece olarak da değerlendirilebilir.

Melih Cevdet Anday’ın “Teknenin Ölümü” şiirinde de lalenin biçimi şimşekle benzeştirilirken, şimşeğin birden parlayışıyla gökyüzünün değişen renkleri betimlenir; bu betimlemede laleye düşen renk, şimşeğin parlaklığıdır. Öte yandan şair, lalenin oluşumunda şimşeğin rolüne de bir hatırlatmada bulunmuş olabilir:

Kara yakındı önce, ödağacı
Kokusu sarmıştı geceyi.
Ve bir kuş bağırdı çağırdı tepemde,
Fosforlu sesi kabarık ve ıssız.
Lâle rengindeydi şimşeğin dalı
Ve güney doğunun yangını pembe
Nakışlı bir çanak gibiydi (Anday 1978: 64)

Bu örneklerin yanı sıra, -ileride değineceğimiz- Attilâ İlhan’ın “siyah bir lâle gibi yorgun boynu bükük” (İlhan 1983: 66) ve Turgut Uyar’ın “lâle mayıs ayıdır mora turuncuya filan boyanır” (Uyar 1970: 50) dizelerinde olduğu gibi farklı renklerdeki lalelerden söz edildiğine ara sıra rastlansa da⁸ Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde lalenin belirgin bir renk ve biçim halinde işlendiği söylenemez.

2.1. Lalenin dişiliği

Türk şiirinde lale dendiğinde ilk akla gelen şiirlerden olan -ama nedense şairi hemen anımsanmayan- “Lale” şiiri, Orhan Murat Arıburnu’nun hem sevgiliye bir güzellemesi hem de keyifli bir söz oyunudur:

---

⁸ XVIII. yüzyılda mor ve turuncu laleler gerçekten vardı .(Bkz. Öztekin 2004: 485-487, 521-522.)

ÇAĞDAŞ TÜRK ŞİİRİNDE LALE İMGESİ

LÂLE
Lâlelim
Lâlelide oturur
Lâleli lâle kokar lâlelimden

Lâleliden geçilir
Lâlelimden geçilmez (Behramoğlu 1991: 448)

Arıburnu, bu dizelerde İstanbul'un bir zamanlar lale bahçeleriyle ve Laleli Baba'sıyla ünlü semtine⁹ göndermede bulunarak lalelerle sevgiliyi özdeşleştirmektedir. Belki lale satan, belki hep lale alan ya da yakasına takan, belki ince ve uzun haliyle laleye benzeyen, belki de adı Lale olan bu sevgilinin Laleli'de oturması neşeli bir bütünlük sağlamaktadır. Şiirdeki ilginç bir ayrıntı, lalenin kokusundan söz edilmesidir. Arif Nihat Asya'nın da "Kokunuz nerde ve siz neredesiniz/Ey hakikatli vatan laleleri" dizelerinde de geçen "lale kokusu", aslında olmayan bir şeydir; çünkü lale kokusuz -ya da çok az kokulu- bir çiçektir. Asya'nın dizelerinde yokluğuna değinilen lale kokusu, Arıburnu'nun dizelerinde bütün bir semti tutmuştur. Burada Arıburnu, şiirin bütününe hakim olan şaka havasından yararlanarak aslında lalenin değil, sevgilisinin kokusunu kastetmekte ve dikkatli okuru âdeta sınamaktadır.

Cemal Süreya'nın "Üvercinka" şiirinde geçen şu dizelerde de Laleli'den söz edilerek sevgili anlatılır:

Böylece bir kere daha boynunlayız sayılı yerlerinden
En uzun boynun bu senin dayanmıya ya da umudu kesmemeye

Lâleli'den dünyaya doğru giden bir tramvaydayız
Birden nasıl oluyor sen yüreğimi elliyorsun (Cemal Süreya 2000: 38)

Gerçekle hayal arasında bir yolculuğu düşündüren son bölümde Laleli semtinden söz edilmesi, ilk dizelerde uzun boynu betimlenen sevgiliyle lalenin ince uzun yapısı arasında benzetme kurmamızı sağlar. Cahit Külebi'nin dizelerinde ise sevgilinin dudakları, lale gibidir:

Üst üste iki dağ lâlesi
Bir çift doru at dudakların

⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kuban 1994: 187-189.

Ve arasındaki ince çizgi
Erişilmezliği ayrılıkların (Külebi 1991: 13)

Bu dizelerde sevgilinin hafif aralık dudakları, enine duran tam açılmamış bir lale görünümündedir. Melih Cevdet Anday'ın şiirinde ise lale bütün dişliliğiyle karşımıza çıkar:

LALE

Ellerimle soydum seni, ilkyazın
Taç yapraklarını açması gibi,
Nar gibi diş dişti tezcanlılığın.

Ah şakıyan ormanı solukların,
Öpüşün bakışın yüreği,
Soran, diri sessizliğinde.

İsteğinin damı uçmuştu göğe,
Uğultulu sarı kelebeklerdi
Dört bir yanından boşalışın.

Bağladım seni dişlerimle
Doymak bilmez ipekböceği gibi,
Ay gibi yanaktı kırmızılığın

İki dilim lale döşekte. (Anday 2003: 299)

Bu dizelerde bir kadın adı olarak da düşünebileceğimiz lalenin baharın gelişiyile açılması, âşık olunan kadının soyunmasını andırır. Açılma ve soyunma hareketi yavaş, etkileyici, aşk doludur. Şiirde güçlü bir sevişme duygusu hakimdir.

Attilâ İlhan'ın "Sirkeci Garpalas 32" şiirinde ise siyah bir laleye benzeyen ama asla yaklaşılamayan, dokunulması imkânsız bir kadından söz edilir. Lalenin alışılmış renklerden farklı ve -özellikle de- siyah olması, onu ender görülen, zor bulunan lalelerden yapar; bu da kadının uzaklığını, ele geçirilemezliğini, gizemliliğini pekiştirir:

halbuki gelip gelip rüyalarım giriyor
o çocuk yüzlü siyah trençkotlu kadın

ÇAĞDAŞ TÜRK ŞİİRİNDE LALE İMGESİ

aylardır bir plak arayan sayanora ismindeki
onu yüksekaldırım'da akşamları görüyorum
siyah bir lâle gibi yorgun boynu bükük
yarı yarıya yabancı yarıdan fazla uykusuz
kim olduğunu bilmiyor ne yaptığını bilmiyor
bir vitrin aydınlığında gizlice bakıyoruz (İlhan 1983: 66)

Attilâ İlhan, siyah trençkotlu kadınla siyah lale arasında yorgunluk, yalnızlık, yabancılık ve boynu büküklük açısından bağ kurar. Lalenin ince, uzun ve hafif eğik yapısı kadının da öyle olduğunu düşündürür. Bu, uzakta olan, izlenen bir kadındır; şair sadece bakmakla yetinir. Öte yandan şairin, sadece bir günlük ömrü olan ve hemen boynu bükülüp kırmızı rengi siyahlaşan bir lale imgesi kurarak ölümü, yok oluşu anlattığı da düşünülebilir.

Turgut Uyar'ın "Naat" başlıklı şiirinde de lalenin boynunun bükülüşüne değinilir ama bunda bir dişilik sezilmez; lalenin ve gülün başlarının eğilişi bir kumaşın dokunuşu gibi zamanın geçişine işaret eder gibidir:

ipekler tel tel biraraya geldiler dokunmak üzere
lâle nerdeyse menekşeye, gül suya dokunmak üzere (Uyar 1970: 9)

Yukarıdaki şiirlere bütün olarak bakıldığında, lalenin Divan şiirindekinden farklı olarak dişi bir kimlik kazandığı dikkat çekmektedir. Kimi kez uzak ve erişilmez bir sevgiliyi, kimi kez sevilen, sevişilen bir kadını ve onun vücudunu düşündüren bu dizeler, klasik Türk şiirinde daha çok tasavvufi özle birleşen lalenin erilliğini tamamen değiştirmektedir.

2.2. Lalenin Yeni Açılımları

Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde lalenin adı giderek daha az anılsa da, zaman zaman Divan şiirindekinden çok farklı bir söylemle ve özgün çağrışımlarla birlikte kullanılır. Lale gibi doğuşu uzun ama ömrü kısa, zarif ve kırılğan bir çiçeğe en uzak kavram, mücadeledir. Nitekim lale, bahçelerdeki ve Divan şiirindeki egemenliğini hiç kavga etmeden, ihtirassızca ve neredeyse kendiliğinden edinmiştir. Belki de bu kırılğanlığı yüzünden de Lale Devri'ni bitiren isyanla bir gün içinde ayaklar altında ezilivermiştir. Turgut Uyar'ın şiirinde lale, bir gün değişmesi umulan bir düzenin içinde anılır:

NE DEĞİŞİR

ben kan diye başlamak isterim oysa gülün derdi başkadır
lâle bahardan yanadır çiğdem güneşten konu değişir

hepsine pekâlâ amma bilirim gülün derdi uydurma
kıpkırmızı en çok yakışırken kendine onu değişir

lâle mayıs ayıdır mora turuncuya filan boyanır
pek güvenmem yabancısıdır bakarsın yönü değişir

çiğdem cefaya katlanır alışmıştır kendi yeşiline
haklıdır bakımsızdır yağmurun durmadan günü değişir

hoş olsun bütün verdikleri aldıkları şu çiçeklerin
gül susar çiğdem uyanır tüfek başlar konu değişir

hep böyle süreceği sanılır bu gül hikâyesinin
hep böyle sürer gerçi amma bir gün sonu değişir (Uyar 1970: 50)

Turgut Uyar'ın dizelerinde lale, bahardan yana, havai, değişken, güvenilmez bir yabancısıdır; Divan şiirindeki gibi burada da lalenin taşradan gelmişliği yüzüne vurulur. Bahçenin hakimi olan ve gizli bir rekabeti sürdüren gül ve lale, seçkin bir dünyada kendi havalarında hayatı sürdürmektedirler; gül iktidar peşindedir, lale yaşamın güzelliğinin. Onlar bu halleriyle seçkin ve ayrıcalıklı bir yaşam sürdüren insanların bir simgesi gibidirler. Oysa aynı bahçede farklı bir yaşam süren, cefa çeken, bakımsız, kendi halindeki çiğdem yani halk bir gün uyanacak ve bu gül hikâyesinin sonu değişecektir. Uyar'ın *Divan*'ında yer alan gazel biçimindeki şiirde ilk anda klasik Türk şiirindeki bahçe istiaresine gönderme dikkati çeker. Şairin hem biçimsel hem de çağrışımsal olarak Divan şiiriyle kurduğu güçlü bağa rağmen, şiirin düşünsel alt yapısında toplumcu bir söyleyiş yer alır. Biçimle düşünce arasındaki bu karşıtlık, şairin iletisini güçlendirir.

Özdemir İnce'nin "Abidin Dino'nun Çiçekleri I" başlıklı şiirinde yer alan aşağıdaki dizelerde de lalenin toplumsal bir duyuş ve düşünüşle işlendiği görülür:

ÇAĞDAŞ TÜRK ŞİİRİNDE LALE İMGESİ

Nereye dokunsan binlerce çiçek
toz pembesi, rüzgâra karşı çiçek
yüreğimizde çoğalan çiçekler, lâleler:
Dağlarımızda açan.

Tebeşir kokusu, silgi hıştırtısı
lâlesinde sonsuz karatahtaların
kanatlı çiçek, çiçek içinde çiçek:

Okul avlularında açan(İnce 1991: 36)

Bu dizelerde dağlarda, okul avlularında, sonsuz karatahtalarda açan ve rüzgâra karşı yüreklerde çoğalan laleler, dağ köylerinde okula giden küçük çocuklardır. Baharın renkli, hafif rüzgârlı, taze, bereketli havası dağlarda laleleri ve kır çiçeklerini nasıl besliyor büyütüyorsa, tebeşir kokusu, silgi hıştırtısı, kara tahtalardaki yazılar da köy çocuklarını yetiştirmektedir. Şairin lirik bir duyuşla işlediği memleket fikri, umutlu ve sevgi doludur.

Şimdiye değin yer verdiğimiz şiirlerde -Ercümen Behzad Lav'ın "*Hey cellâtlar kementler lâleler şehri*" (Lav 1996: 421) diyerek İstanbul'a seslenirkenki tevriyeli kullanımı haricinde- lale hep bir çiçek olarak işlendiği halde Necatigil'in şiirinde bu sözcüğün yeni bir anlam boyutuyla karşılaşılır. Eskiden suçluların boynuna zincirle takılan, iki ucu lale biçiminde kıvrık, ağır demir halkaya da "lale" adı verilmiş ve bu cezaya lale vurmak denirmiş (Meydan Larousse VII, 1972: 783, Devellioğlu 1997: 541). Necatigil, "Lale" şiirinde sözcüğün bu anlamına da göndermede bulunur:

LÂLE

Tam çıkarken aksilik
gün hep korku
ezâ düşünmek tekrar
ezâda ne zaman ferâha.

Tam gün düşer dağlardan
sokaklara karşı bir sarnıca
özlemlî bakışlarda tedirgin
baktınız yenilik düşer hep.

Nedir o yeniden
Çevre yangın kavrar
Sürer sizi içe
Boğar boyuna lâle (Necatigil 1975: 22)

Yatay, dikey ve çapraz çizgilerde, parça parça ya da bütün halinde okunabilme olanağı veren şiirde günlük yaşamın sıkıntılarıyla boğulmuş insanın açmazları işlenir. Bütün gün boyunca sokaklardaki özgür ve renkli yaşama özlemlerle bakarak eza çeken insan, çevrenin baskısından kurtulamaz; zaman zaman bu dar çemberden çıkacak hale gelse de engelleri aşmaz. Bu insan, lale gibi yabancı, tedirgin; lalenin dağlardan şehre düşmesi gibi insan da yalnızlığından kalabalığa düşmüştür ve başkalarının bakışı altında yaşamaktan kaygılıdır. Lalenin ortasındaki siyahlığın işaret ettiği yangın, insanın içinde sürmektedir. Sürdüğü yaşamın baskısı âdeta - lale biçimindeki- bir boyunduruk gibidir. Necatigil, şiirinde hem lalenin Divan şiirindeki kullanımlarına hem de cezalandırma aracına göndermede bulunurken, sözcüğün bu çift anlamlılığı aracılığıyla tedirgin, içi yanan insanın kendi yaşamına mahkûm oluşunu vurgulamaktadır.

Cemal Süreya da “Orta Doğu” şiirinde geçen dizelerde lalenin esaret halkası olmasına işaret eder:

Anlat onu:

Lâledir
Devesinin boynunda düğüm

Gecedir
Katırının gözünde sahtiyan

Sestir akar
Atının koşumlarında demir

Ve o dilenir
Sara taklidi yaparak (Cemal Süreya 2000: 105)

Bu dizelerde de lale, zorunlu bir bağlılığı hissettirir. Gemilerde lale halatı, lale zinciri, lale halkası adı verilen araçların¹⁰ olduğu düşünüldüğünde Cemal Süreya'nın şiirinde lalenin esaret ve bağlama halkası anlamına geldiği açıklık kazanır; dizelerdeki gizemli doğu havası da bu düşünceyi bütünler. Benzeri bir hava Hilmi Yavuz'un **Bedrettin Üzerine Şiirler**'inde yer alan "Koç Salih"teki dizelerde de sezilir:

Şimdi gök, suskun develerle
ve mahzun
ağır ağır konup kalkan kervandır
çölü, yeni doğmuş bir bebek gibi koynunda uyutup
bir lâlenin perçemini keserek
okşa onu, ey can hüması ve öp
ve onu kanayan geceyle uyandır (Yavuz 1999: 82)

Hilmi Yavuz'un dizelerinde şimdiye dek yer verilen şiirlerden farklı olarak bir çiçek olarak laleden mi, bir esaret halkası olarak laleden mi söz edildiği anlaşılabilir. Ahmet Talat Onay, tepede bırakılan bir tutam saçta da perçem denildiğini, Bâtınî tarikatlardan Haydarî denilen tarikata mensup olanların başlarında bir tutam saç bıraktıklarını ve eskiden harpte şehit düşenlerin başlarındaki perçemlerden tutularak mezara götürüldüğünü, bu nedenle böyle perçem bırakmanın her genç için dinî zaruretlerden biri olduğunu belirtir (Onay 1996: 395-396). Hilmi Yavuz'un dizelerinde geçen "lalenin perçemini kesilmesi" imgesinin, Şeyh Bedrettin'in¹¹ yandaşlarından Koç Salih'in ölümüne göndermede bulunduğu düşünülebilir. Öte yandan bu imgeyle Yavuz, Divan şiirine gönderme hissi yaratsa da, laleyi gerçek varlığından tamamen soyutladığı söylenebilir.

Özellikle XX.yüzyılın sonlarında çağdaş Türk şiirinde lalenin alışıldık benzetmelerin dışında kullanıldığı dikkat çekmektedir. Şairler başlangıçta Türk şiiri geleneğinde lalenin sahip olduğu anlam ve çağrışım özelliklerinden kendilerini pek kurtaramamışlarsa da onu giderek özgün ve kişisel bir imgeye dönüştürmüşlerdir.

¹⁰ Bkz. Meydan Larousse VII, 1972: 783.

¹¹ Çağdaş Türk edebiyatında Şeyh Bedrettin olayının işlenmesi hakkında bkz. Yalçın 2000.

3. Sonuç

Divan şiirinde zengin çağrışımlarla bezenmiş, farklı adlarla ve sık kullanımına karşılık, Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde laleye neredeyse zor rastlanması ilginçtir. Bunda eskiyi hatırlatan herşeyden kaçışın da etkisi olabilir, lalenin artık günlük hayatımızda yerinin olmayışının da. Türkiye'yi yurtdışında temsil eden logolarda lalenin kullanılmasına karşılık artık ne İstanbul'da ne de başka kentlerde laleye ve lale bahçesine rastlanmaktadır. Lale belki bir devre adını verdiği ve o devir çöküş içindeki imparatorluğun en şaşaalı dönemi olduğu için, belki o dönem çok kanlı bittiği ve binbir emekle kurulan lale bahçeleri yerle bir edildiği için, belki halkın yaşamına ve kötüye gidişe kulaklarını tıkamış bir saray yaşantısına halkın isyanını simgelediği için, belki aslında taşralı olduğu halde büyük bir yükselişe zenginliği simgeler hale geldiği için, belki vaktiyle ona pekçok şiir düzülmesi ve çeşitlerini saptayabilmek amacıyla lale defterleri tutulduğu, yüzlerce şiirsel adla anıldığı için, -belki bunların hepsi belki de hiçbir yüzünden- Türk şiirinde bir dönem süren hakimiyetine rağmen âdeta birden ortadan kaybolmuştur. Hiç istemediği halde gülle bir yarışa sokulmuş ama özündeki tasavvufî kimlik nedeniyle en görkemli günlerinde bile lale, daima ağırbaşlı ve sade bir güzellik olarak kalmıştır. Lale Devri'nin bitişi Türk şiirinde lalenin unutulmasına neden olmuş, gül eski tahtına kurulmuş, böylece sanki laleden intikam alınmış ya da cezalandırılmıştır.

Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde laleden söz eden dizelerdeyse daha çok Lale Devri'nin kırgınlıkla ve acıyla bazen de kızgınlıkla anıldığı dikkat çeker. Bir imge olarak lalenin işlenişinde başlangıçta şairlerin yerleşmiş çağrışımlardan ve benzetmelerden kendilerini kurtaramadıkları halde, giderek eskiyi anımsatan hiçbir iz kalmadığı dikkat çeker; sanki lale taşralılığına geri dönmüştür, eskisi gibi doğal, mütevazı; sade ve herhangi bir çiçektir. Bununla birlikte çağdaş şiirimizde lalenin yeni anlamları ve çağrışımları keşfedilmiştir; lale daha dışıdır, daha gizemlidir, daha nadirdir, daha soyut ve daha derindir artık. Yine de lale, hem yaşamımızda hem de şiirimizde geçmişteki görkemli günlerinden çok uzaktadır.

Kaynaklar

- AHMET HAŞİM, (1983), *Bütün Şiirleri*, (Hazırlayan: Asım Bezirci), İstanbul: Can Yayınları.
- AKTEPE, Münir, (1952), "Damat İbrahim Paşa Devrinde Lâle", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, IV, 7: 85-126.
- , (1953), "Damat İbrahim Paşa Devrinde Lâle II", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, V, 8: 85-104.
- , (1954), "Damat İbrahim Paşa Devrinde Lâle III", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, VI, 9: 23-38.
- ALTIOK, Metin, (1998), *Bir Acıya Kiracı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- ANA BRİTANNİCA XX, (1994), "Lale Devri", İstanbul: Ana Yayıncılık A.Ş. ve Encyclopedia Britannica Inc., 193-194.
- ANDAY, Melih Cevdet, (2003), *Rahatı Kaçan Ağaç: Toplu Şiirleri I*, İstanbul: Adam Yayınları.
- ARMAĞAN, Mustafa, (2000), "Lâle Devri'nin Siyah-Beyaz Fotoğrafı", *İstanbul Armağanı IV: Lâle Devri*, (Hazırlayan: Mustafa Armağan), İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 25-40.
- ASYA, Arif Nihat, (1967), *Dualar ve Âminler*, İstanbul: Yağmur Yayınevi.
- AYVAZOĞLU, Beşir, (1996), *Güller Kitabı, (Türk Çiçek Kültürü Üzerine Bir Deneme)*, İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.
- BAYTOP, Turhan, (1992), *İstanbul Lalesi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- BEHRAMOĞLU, Ataol, (1991), *Son Yüzyıl Büyük Türk Şiiri Antolojisi I*, İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- CEMAL SÜREYA, (2000), *Sevda Sözleri*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- ÇAMLİBEL, Faruk Nafiz, (1983), *Han Duvarları*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- DASH, Mike, (1999), *Lale Çılgınlığı(Orta Asya'dan Hollanda'ya Olağanüstü İhtirasların Çiçeği)*, (Çeviren: Özden Arıkan), İstanbul: Sabah Kitapları.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, (1997), "Lâle", *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 541.
- GÖKYAY, Orhan Şaik, (1990a), "Divan Edebiyatında Çiçekler", *Tarih ve Toplum*, 76, Nisan: 30-33.
- , (1990b), "Divan Edebiyatında Çiçekler II: Lâle Kitaplarından Öğrendiklerimiz", *Tarih ve Toplum*, 77, Mayıs: 34-39.
- , (1990c), "Divan Edebiyatında Çiçekler III: Kasideler", *Tarih ve Toplum*, 79, Temmuz: 18-23.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki, (Hazırlayan), (1972), *Nedim Divanı*, İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- GÜLERSOY, Çelik, (1980), *Lâle ve İstanbul*, İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını.

- İLHAN, Attilâ, (1983), *Bela Çiçeği*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- İNCE, Özdemir, (1991), *Rüzgâra Yazılıdır*, İstanbul: Gölge Yayınları.
- KARTAL, Ahmet, (1998), *Klâsik Türk Şiirinde Lâle*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KUBAN, Doğan, (1994), "Laleli", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi V*, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 187-189.
- KUTLAR, Fatma S., (1998), "İzzet Ali Paşa Divanı'nda Lâle ve İstanbul Lâlesi İsimleriyle İlgili Bir Dizin Denemesi", *Folkloristik: Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı*, (Ed. Özkul Çobanoğlu-Metin Özarslan), Ankara: 250-270.
- , (2004), "Lâle", *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve terimleri Ansiklopedik Sözlüğü IV*, Ankara: AKM Başkanlığı Yayınları, 231-235
- KÜLEBİ, Cahit, (1991), *Güz Türküleri*, Ankara: Başak Yayınları.
- LAV, Ercümen Behzad, (1996), *Bütün Eserleri*, (Hazırlayan: Doğan Hızlan), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- MACKAY, Charles, (1989), "Lâle Deliliği, (Tulipomania)," (Çeviren: Füsün Öksüzoğlu), *Tarih ve Toplum*, 72, Aralık: 35-39.
- MEYDAN LAROUSSE VII, (1972), İstanbul: Meydan Yayınevi.
- MÜTERCİM ASİM EFENDİ, (2000), "Lâle", *Burhân-ı Katı*, (hazırlayanlar: Mürsel Öztürk-Derya Örs), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 481.
- NAZIM HİKMET, (1978), *Rubailer-Yeni Şiirler, (Tüm Eserleri V, Şiirler V)*, İstanbul: Cem Yayınevi.
- NECATİGİL, Behçet, (1975), *Kareler Aklar*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- OĞUZCAN, Ümit Yaşar, (2003), *Şiir Denizi I*, İstanbul: Özgür Yayınları.
- ONAY, Ahmet Talât, (1996), *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, (Hazırlayan: Cemâl Kurnaz), İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- ÖZTEKİN, Özge, (2004), "XVIII.Yüzyıl Divan Şiirinde Toplumsal Hayatın İzleri: Divanlardan Yansıyan Görüntüler", Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- PALA, İskender, (2000), "Nedim ve Lale Devri", *İstanbul Armağanı IV: Lale Devri*, (Hazırlayan: Mustafa Armağan), İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 75-86.
- SAKAOĞLU, Necdet, (1994a), "Lale", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi V*, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 178-182.
- SAKAOĞLU, Necdet, (1994b), "Lale Devri", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi V*, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 182-185.
- ŞATOĞLU, Ahmet, (1964), *Türk Şiirinde Lâle*, Kayseri: Hakimiyet Matbaası.
- ŞENER, Sevda, (1963), *Musahipzade Celâl ve Tiyatrosu*, Ankara, AÜDTCF Yayınları.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, (1992), *Edebiyat Üzerine Makaleler*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

ÇAĞDAŞ TÜRK ŞİİRİNDE LALE İMGESİ

- TARANCI, Cahit Sıtkı, (1987), *Bütün Şiirleri*, (Hazırlayan: Asım Bezirci), İstanbul: Can Yayınları.
- TARLAN, Ali Nihat, (Hazırlayan), (1992), *Necati Beğ Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- UYAR, Turgut, (1970), *Divan*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- ÜNVER, Süheyl, (1960), "Türkiye'de Lâle Tarihine Bir Bakış", *Türk Yurdu*, 2: 5.
- YAHYA KEMAL, (1971), *Edebiyâta Dâir*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti-Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları.
- , (1974), *Eski Şirin Rüzgârıyla*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti-Yahya Kemal Enstitüsü Yay.
- , (1991), *Kendi Gök Kubbemiz*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- YALÇIN (ÇELİK), S.Dilek, (2000), "Şeyh Bedrettin ya da Tarihsel Gerçeklikten Kurgusal Söyleme", *Türkbilig, (Türkoloji Araştırmaları)*, , 1: 158-177.
- YALÇIN-ÇELİK, S.Dilek, (2004), "Lale Devri: Bir Lale Muamması, Masal Diyarı, Şiir Gibi Bir Aşk...", *Doğu Batı*, VII, Şubat-Mart-Nisan: 227-244.
- YAVUZ, Hilmi, (1999), *Gülün Ustası Yoktur, (Toplu Şiirler I)*, İstanbul: Can Yayınları.
- YÖNTEM, Ali Canip, (2000), "1730 İhtilali ve Şair Nedim'in Ölümü", *İstanbul Armağanı IV: Lale Devri*, (Hazırlayan: Mustafa Armağan), İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 335-340.